

Muistelusalikka kansakouluaajoista

SISÄLLYSLUETTELO

Sisällysluettelo	2
Kansakoulusalkku	3
Salkun sisältö	4
Käyttöohje	5
Sisältö tunneittain	
0. Aamuhartaus	6
1. Lukutunti	7
2. Kaunokirjoitustunti	8
3. Laskentotunti	9
4. Käsityötunti	10
5. Voimistelutunti	11
6. Laulutunti	12
7. Piirustustunti	13
8. Välitunti	14
Välituntileikkejä	15-16
Haastattelulomake	17
9. Koulumatka.....	18
10. Lisätarvikkeet.....	19
Iäkkäiden ihmisten kohtaaminen ja muistelutyö	20
Lapsuuden muistelu	21-26
Koulutodistus	27
Luokkakuvia	28
Muistovihko	29
Viivapapereita	30
Palautelomakkeet	31

Kansakoulusalkku

Kansakoulu-muistelusalun tarkoitus on luoda yhteisiä, mukavia sosiaalisia hetkiä muistojen parissa. Salkku on suunnattu pääasiassa kansakouluja käyneille ikä-ihmisille, mutta kenen tahansa käsissä salkku on oivallinen väline sosiaalisten tilanteiden luomiseen rauhallisiksi ja mukaviksi tilanteiksi.

Salkkuun on koottu kansakouluaikeisia tuntimateriaaleja oppiaineittain kuten luku, laskento, käsityö, voimistelutunti... Mieluisimmat tunnit lienevät olleet ruokatunti ja välitunti. Salkussa on mukava myös aktivoivia materiaaleja, joita voidaan käyttää osallistujien kunnon mukaan.

Tekniset tiedot:	Kansakoulumuistelusalun käsittää kaksi salkkua: pulpetin ja kapsäkin. Pulpetti ulkomitat 39 cm x 55 cm x 18 cm, paino 6,8kg Kapsäkki ulkomitat 32 cm x 50 cm x 15 cm, paino 7,0kg
Tilatarve:	Pöydälle levitettyinä noin 2 m ²
Laina-aika	1 - 4 viikkoa
Kustannukset:	Salkun lainaamisesta ei peritä vuokraa. Lainaaja vastaa sen hake- misesta ja palautuksesta.
Kuljetukset	Salkun voi noutaa Suomen käsityön museosta tai se voidaan lähet- tää vastaanottajalle esimerkiksi Matkahuollon kautta, jolloin lainaaja vastaa kustannuksista.
Salkun suunnittelu:	SKM / Raija Manninen ja Riina Töyrylä 2011

Kansakoulusalun koskevat tiedustelut

Suomen käsityön museo
Sinikka Toiviainen, Puhelin 014 266 4380
Kilpisenkatu 12, 40100 Jyväskylä
Avoimma ma-pe klo 9-16

Salkun sisältö

PULPETISSA

Käsityötunti Käsityöpussi, Patalappuja 2 kpl, Uistinkela

Koulumatka Repussa, Ruokaliina, Koulutieni-kirja, Virsikirja, Nenäliina

Välitunti Ystäväni-kirja, Kolikkokukkaro, Taululiidut, Taulusieni

SALKUSSA

Piirustustunti Porvoon vahaliidut (vanhat), Leikepaperia, Luonnoslehtiö

Laulutunti Laulukirja, Nokkahuilu, Triangeli

Lukutunti Aapinen vuodelta 1938, Aapinen vuodelta 1963, Muistovihko

Kirjoitustunti Kirjoitusvihko, Mustekynä, Mustepullo, Kankainen mustekynän pyyhin

Laskutunti Laskukirja, Helmitaulu, Penaali, jossa lyijykynä 2 kpl, sinipunakynä 1 kpl, mustekynän pyyhekumi 1kpl

Voimistelutunti Jumppapuku, Tampuriini, Hernepussi

Lisämateriaalit kokeiluun:

Todistus (kansiossa)

Luokkakuvia 2 kpl vuosilta 1960-1962 (kansiossa)

Vohvelikangasta, Parsinneuloja 4kpl, Puuvillalankoja

Nallekarkkeja

Tervanarua purkissa

Uusia Mustekyniä 5 kpl, Kankainen mustekynän pyyhin, Viivapaperia (kansiossa)

Nahkakukkarossa arvoituksia

Porvoon vahaliidut (uudet)

Kansio

Muisteluskun käyttöohje

Muisteluskun esineitä käydään läpi yhdessä vapaasti keskustellen.

1. Ryhmän kooksi sopii 4 - 10 henkeä.
2. Ryhmällä on hyvä olla vetäjä, joka johtaa keskustelua ja on perehtynyt tarkemmin salkun sisältöön.
3. Esineitä kierrätetään ryhmässä. Kaikkia esineitä saa kosketella, haistella ja tutkia kaikin aistein.
4. Huonokuntoisten kanssa muistellessa vetäjä tai avustaja kierrättää esineitä katseltavina ja kosketeltavina, koska esineet eivät pysy enää käsissä.
5. Kaikkia ryhmän jäseniä rohkaistaan jakamaan toisille mitä ajatuksia, muistoja ja tunteita esineet herättävät.
6. Salkun avulla voi keskustella myös muista asioista kuin kansakouluajoista.
7. Salkkua voi käydä läpi koulun tuntijaon mukaan tai ihan spontaanisti esine kerrallaan tai keskustella niistä asioista ja muistoista mitä ryhmästä kumpuaa.
8. Koulukäsityömuistoja voi kirjata ylös vihkoon tai ne voi tallettaa museon sivuilla olevalle Kässätkö-sivustolle, jonne kerätään koulukäsityöistä kertovia muistoja. Katso Käsityöntunti.
10. Kaunokirjoitusvälineiden (mustekynien, musteen ja kopioitujen kirjoitusvihkon sivujen) avulla voi muistella miten kaunokirjoittaminen sujui. Tekniikka muistuu mieleen parhaiten itse kokeilemalla, jos siihen pystyy. Kankainen mustekynän pyyhin on ollut ensimmäisiä käsityöitä mitä koulussa on tehty. Myöhemmin imupaperi korvasi kankaisen mustekynän pyyhkimen.
11. Muista täyttää palautelomake.
12. Pakkaa tavarat huolella salkkuun varsinkin mustepullot.
13. Palauta salkku sovittuna aikana, jotta se on ajoissa seuraavan ryhmän käytössä.

0. Aamuhartaus

Salkussa olevat tarvikkeet:

Virsikirja
Nenäliina

1. Mitä muistoja sinulla on aamuhartaudesta?
2. Mitä virsiä veisattiin?
3. Oliko pulpetissa nenäliina?
4. Tarkastettiinkö aamuisin kynnet?
5. Millaiset olivat pulpetit?
6. Millaiset olivat todistukset?
7. Otettiinkö luokkakuvia?

Veisatkaa jokin tuttu virsi.

Katselkaa luokkakuvia ja todistusta, jotka ovat kansiossa.

1. Lukutunti

Salkussa olevat tarvikkeet:

Aapinen vuodelta 1963

Aapinen vuodelta 1938

Muistovihko

1. Millainen aapinen sinulla oli?
2. Miten opit lukemaan?
3. Muistatko vielä loruja ulkoa?

Lukekaa värssyjä ja muistelkaa omaa värssykirjaanne.

Käykää läpi arvoituksia, jotka ovat nahkakukkarossa.

2. Kaunokirjoitustunti

Salkussa olevat tarvikkeet:

Kirjoitusvihko
Mustekynä
Mustepullo
Mustekynän pyyhin

1. Millaisia tunteita muistat kirjoitustunnilta?
2. Kirjoittiko oikealla vai vasemmalla kädellä?
3. Oliko kaunokirjoituksesi kaunista?
4. Muistatko vielä aineita mitä kirjoitit?
5. Osallistuitko raatiuskirjoituskilpailuihin?

Kokeilkaa kaunokirjoitusta mukana olevilla tarvikkeilla: mustekynien 5 kpl, musteen ja kopioitujen kirjoitusvihkon sivujen avulla voitte muistella miten kaunokirjoitus sujui. Tekniikka muistuu mieleen parhaiten itse kokeilemalla, jos siihen pystyy.

Voitte harjoitella vaikka oman nimen kirjoittamista. Kankainen mustekynän pyyhin on ollut ensimmäisiä koulukäsitöitä. Myöhemmin imupaperi korvasi kankaan mustekynän pyyhkimen.

3. Laskentotunti

Salkussa olevat tarvikkeet:

Laskukirja
Helmitaulu
Penaali

1. Millaisia tunnelmia muistat laskentotunnilta?
2. Olitko hyvä laskemaan?
3. Opitko kertotaulun helposti?
4. Muistatko miten helmitaululla laskettiin?
5. Millainen penaali sinulla oli?

Laskekaa helmitaululla vaikka paljonko kaksi kahvipakettia maksaa yhteensä.

4. Käsityötunti

Salkussa olevat tarvikkeet:

Käsityöpussi
Patalappuja 2 kpl
Uistinkela

1. Millaisia muistoja sinulla on koulun käsityötunneista?
2. Mitä tytöt tekivät käsityötunnilla?
3. Mitä pojat tekivät veistossa?
4. Muistatteko ensimmäisen käsityön?

Kokeilkaa salkussa olevilla tarvikkeilla vohvelipujotusta.

Koulukäsityömuistoja voi kirjata ylös ja tallettaa ne museon sivuilla olevalle Käsätkö-sivustolle, jonne kerätään koulukäsityöistä kertovia muistoja.

<http://www.craftmuseum.fi/kassaatko/muistot.htm>

Myös salkussa (kansiossa) olevaan ruutuvihkoon voi kirjoittaa koulu(käsityö)muistoja. Muiston yhteyteen kannattaa liittää.

*Paikkakunta johon muisto liittyy
Vuosikymmen johon muisto liittyy
Muistelijan nimi tai nimimerkki ja sukupuoli
Muistelijan syntymävuosi*

5. Voimistelutunti

Salkussa olevat tarvikkeet:

Jumppapuku
Tampuriini
Hernepussi

1. Millaisia tunnelmia muistat voimistelutunnilta?
2. Missä voimistelutunti pidettiin?
3. Millaisia voimisteluliikkeitä tehtiin?
4. Millaisia voimistelupukuja tytöt ja pojat käyttivät?
5. Luisteltiinko vai hiihdettiinkö talvella?
6. Miten pärjäsit hiihtokilpailuissa?

Haistelkaa tervanarua ja muistelkaa hiihtokilpailuja.

*Heitelkää hernepussia, kävelkää tampuriinin tahdissa
ja tehkää voimisteluliikkeitä.*

6. Laulutunti

Salkussa olevat tarvikkeet:

Laulukirja
Nokkahuilu
Triangeli

1. Millaisia tunnelmia muistat laulutunnilta?
2. Mitä lauluja muistat?
3. Osaatteko vielä kotipaikkanne maakuntalaulun?
4. Millaiset olivat laulukokeet?
5. Soititko jotain soitinta?

Laulakaa lauluja joita muistatte.

Laulukirjassa on kuvituksena käytetty opetustauluja. Muistelkaa millaisia opetustauluja te muistatte?

7. Piirustustunti

Salkussa olevat tarvikkeet:

Porvoon vahaliidut
Leikepaperia
Luonnoslehtiö

1. Miten koit piirustustunnit?
2. Mitä aiheita piirsitte?
3. Mitä välineitä käytitte: liituja, vesivärejä vai leikepaperia?

Voitte kokeilla salkun mukana kulkevilla vahaliiduilla piirtämistä.

8. Välitunti

Salkussa olevat tarvikkeet:

Ystäväni-kirja
Kolikkokukkaro
Taululiidut
Taulusieni

1. Mitä välitunnilla tehtiin? Katso Haastattelulomake
2. Mitä välitunnilla ei saanut tehdä?
3. Mitä järjestäjän tehtäviin kuului?

Salkussa (kansiossa) on myös haastattelulomake, jonka avulla voi kartoittaa mitä leikkejä leikittiin. Lomake on peräisin käsityön museon KUKAKO (Kulttuuria kaikista kolkista) –sivustolta, joka on suunnattu koululaisille. Sinne voi tallentaa erilaisia välituntileikkejä.

<http://www.kukako.fi/tehtavat/mina-ja-kouluni/valituntileikit/valituntileikin-lisaaminen/>

Kansiossa on kirjoitettuna muutamia välituntileikkejä muistin virkistämiseksi.

*Leikkikää järjestäjää ja piirtäkää pulpetin pohjassa olevaan liitutauluun taululii-
duilla.*

Maistelkaa Nallekarkkeja.

Välituntileikkejä

1. Koppeileminen eli seinäpallo

Leikkivälineenä pallo. Osanottajia minkä verran tahansa. Leikkijät ”koppeilevat” palloa seinään vuorotellen, aina niin kauan kunnes pallo putoaa maahan. Ensin otetaan aina kutakin lajia kolme kertaa, sitten kaksi ja kolmannella kerralla vain yhden kerran.

Kun on otettu molemmilla käsillä, aloitetaan alusta ottaen kiinni oikealla kädellä, muuten samoin kuin edellä, ja sen jälkeen vasemmalla kädellä. Se, joka on ensin päässyt pelin loppuun, on voittanut, ja saa jos haluaa, alkaa alusta uudelleen.

1.heitto:

Heitto alhaaltapäin seinään

2.heitto:

Heitto ylhäältäpäin seinään

3.heitto:

Ensin pieni heitto ilmaan, ja siitä lyönti seinään

Räpsyt:

Heitto seinään, käsien taputusta

Hölynpylyt:

Heitto seinään, käsien pyöritystä toistensa ympäri

Nyrkit:

Heitto seinään, kiinniotto kädet nyrkissä

Polvet:

Heitto seinään, käsien kosketus polviin

Etu-taka:

Heitto seinään, käsien lyönti yhteen edessä-takana-edessä

Soppakauha:

Heitto seinään, kiinniotto kädet ranteesta ristissä

Ällät:

Pallon heitto, seisten selin seinään, kiinniotto samoin

Pyörähdykset:

Heitto seinään, ympäri pyörähdys

2. Ventti tulitikkulaatikolla

Leikkivälineenä tulitikkulaatikko. Laatikko asetetaan pöydälle siten, että pohjapuoli on ylöspäin ja laatikon lyhyt reuna hiukan pöydän reunan ulkopuolella. Kukin osanottaja saa vuorollaan lyödä koukistetulla etusormella laatikkoa alhaalta ylöspäin, niin että laatikko pyörii pöydällä.

Pisteytys:

Jos tulitikkulaatikko jää pystyyn lyhyen sivun varassa : 10p.

Jos laatikko jää raapaisupinta syrjälleen: 5p.

Kuvapuoli ylöspäin: 1p.

Pohjapuoli ylöspäin: ei pisteitä ja heittovuoro vaihtuu.

Laatikkoa heitetään niin kauan kunnes joku saa ensimmäisenä tasan 21 pistettä ja voittaa pelin. Jo pelaajan pisteet ylittävät 21, joutuu hän aloittamaan pelin alusta.

3. Tulitikkuleikki

Leikkivälineenä laatikollinen tulitikkuja. Kullakin leikkijällä on yksi tulitikku kädessä. Laatikosta kaadetaan tikut pöydälle. Nyt kukin leikkijä saa vuorollaan ottaa niin monta tikkua tikkukasasta kuin vain saa, niin ettei tikut kasassa liikahda. Tikkuihin ei saa koskea käsin, ainoastaan leikkijän kädessä olevalla tikulla. Eniten tikkuja kerännyt voittaa pelin.

4. Rahaleikki ”rakorahat”

Kaksi osanottajaa. Kummallakin leikkijällä on yhtä monta rahaa (rahat voivat olla esim. kiviä) Leikkijät heittävät kumpikin yhden rahan lattialle ja se, jonka raha menee lähemmäksi lattian rakoa voittaa, saa siis ottaa itselleen molemmat rahat. Leikki jatkuu kunnes toinen on voittanut kaikki rahat.

5. Rahapeli

Osanottajia voi olla vaikka kuinka paljon. Pelin aloittaja heittää kolikon seinään josta se kimpoaa maahan. Seuraavat heittäjät pyrkivät vuorollaan saamaan oman kolikkonsa ponnahtamaan seinästä mahdollisimman lähelle maassa jo olevia kolikoita. Jos heittäjän vaaksanmitta ylittää omasta kolikosta toisen kolikkoon saa hän molemmat rahat itselleen. Tai vaikka useammankin jo hän vain ylittää omasta kolikosta toisten kolikoihin. Peli loppuu kun rahat ovat hävinneet maasta.

Leikkijän haastattelulomake

Haastatteli(t)

Päivämäärä

Paikkakunta

Haastateltavan nimi

Sukupuoli

Ikä

Paikkakunta

LEIKIT (YKSINLEIKIT JA RYHMÄLEIKIT)

A. Pihaleikit ja -pelit eri vuodenaikoina

Leikin nimi ja lyhyt juoniselostus

.....
.....
.....
.....

Montako leikkiin tarvitaan?

Kenen kanssa leikit?

Missä paikassa koulussa leikkiä voi leikkiä?

B. Sisäleikit ja -pelit luokassa ja käytävällä ennen tunnin alkua

Leikin nimi ja lyhyt juoniselostus

.....
.....
.....

Montako leikkiin tarvitaan?

Kenen kanssa leikit?

Missä paikassa koulussa leikkiä voi leikkiä?

C. Muut leikit (esim. keräilyleikit: tarrat, keräilykortit, ystäväkirjat yms.)

Leikin nimi ja lyhyt juoniselostus

.....
.....
.....

Kenen kanssa leikit?

9. Koulumatka

Salkussa olevat tarvikkeet:

Ruokaliina
Reppu
Koulutieni-kirja

1. Miten kuljit koulumatkan?
2. Kuljitko yksin vai seurassa, kenen seurassa?
3. Muistatko millaisia tuoksuja, värejä ja ääniä kohtasit matkalla?
4. Pysähdytkö jossakin matkan varrella?
5. Miten eri vuodenajat näkyivät reitillä?
6. Oliko koulumatkallasi jokin jännittävä tai pelottava kohta?
7. Minkälainen koululaukku tai reppu sinulla oli?

Luekaa ääneen Koulutieni-kirjasta koulumatkatarina lähes sadan vuoden takaa.

10. Lisätarvikkeet

Salkussa olevat Lisätarvikkeet:

Katseluun:

Todistus (kansiossa)
Luokkakuvia 2 kpl vuosilta 1960-1962 (kansiossa)

Käsitöihin:

Vohvelikangasta, parsinneuloja 4kpl, Puuvillalankoja

Välituntien muisteluun:

Nallekarkkeja

Hiihtokilpailujen muisteluun:

Tervan tuoksua tervanarusta

Kaunokirjoitukseen:

Mustekyniä 5 kpl, Mustepullo (Kirjoitustunnin tarvikkeissa)
Mustekynän pyyhin, Viivapaperia (kansiossa)

Lukutunnille:

Nahkakukkarossa arvoituksia

Piirtämiseen:

Porvoon vahaliidut

Helena Vuorio: IÄKKÄIDEN IHMISTEN KOHTAAMINEN JA MUISTELUTYÖ

Muistelua voi ymmärtää kahdella tasolla: se voi olla spontaania, arkisissa tilanteissa syntyvää ja toisaalta ammatillinen työmuoto. Muistelutyö on otettu myös Suomessa osaksi vanhustyötä. Se voidaan määritellä työmenetelmäksi, joka stimuloi osallistujia muistelemaan kiinnostavia aiheita. Eri materiaalit ja toimintamuodot, kuten musiikki, kirjallisuus, draama, virittävät muistelua. On huomattu, että muistoista ja eletystä elämästä voi olla hankala puhua ilman konkreettisia asioita, esimerkiksi ilman dokumentteja ja tavaroita. Tässä mielessä Suomen käsityön museon muistelusalkku lukuisine tavaroineen on paikallaan.

Muistelun monet hyödyt

Muistelu on sekä yksilöllistä että sosiaalista toimintaa. Yksilölle muistelu voi antaa voimavaroja, raivaa tilaa yksilölliselle kokemukselle ja antaa kertojan tuntea itsensä arvostetuksi. Muistelu voi tukea identiteettiä ja itsearvostusta. Itsetuntemuksen lisääntyminen taas voi antaa tunteen oman elämän hallinnasta. Erikssonin elämänkaariajattelussa muistelu voi olla vanhuuden kehitystehtävän toteutumista, sillä vanhuudessa olisi tärkeää hyväksyä omaa elettyä elämää ja siten eheyttä ihmisenä. Muistelutyö voi olla osa muistin elvyttämistä dementoituneilla vanhuksilla. Dementoituneella kognitiiviset toiminnot, erityisesti muisti, on häiriintynyt ja hänellä on vaikeuksia hahmottaa itseään ja ympäristöään. Sen sijaan tunnetasolla dementoitunut aistii helposti.

Kaikki aistit avuksi

Hyvä periaate muistelussa on käyttää mahdollisemman monia aistikanavia. Jos vanhus on puhumaton tai menettänyt puhekyvyn on myös tärkeää käyttää puhumisen rinnalla muita aisteja, esimerkiksi tunto- ja hajuaistia. Moniaistisuus on tärkeää myös henkilöillä, joilla kuulo tai näköaisti on heikentynyt. Salkussa on kosketeltavaa esineistöä ja pari esinettä jotka aktivoivat kuulo- ja hajuaistia. Muistelu voi rohkaista luomaan uusia sosiaalisia suhteita ja säilyttämään entisiä. Kollektiivisessä muistelutilanteessa syntyy vuorovaikutuksessa uutta yhteistä näkemystä ja sosiaalista todellisuutta. On tutkittu, että sosiaalinen, tavoitteellinen toiminta parantaa psyykkistä hyvinvointia, muistitoimintoja ja terveyttä.

Vanhuksen kohtaaminen muistelutyössä

On hyvä muistaa, ettei vanhusta tarvitse kohdata sen kummemmin kuin muutakaan aikuista ja on hyvä muistaa, etteivät vanhukset muodosta mitään yhtenäistä ryhmää, vaan heidät on kohdattava yksilöinä. Yleensä ikäihmiset, kuten muutkin, muistelevat mielellään. Silti kaikki eivät halua muistella. Tämä voi liittyä siihen, etteivät he arvosta menneisyyden muistelua tai heillä on vaikeita elämäkokemuksia. Tämä seikka on huomioitava, eikä pakottaa ketään osallistumaan. Ohjaajan tulisi kannustaa vanhuksia puhumaan toisilleen, ei niinkään ohjaajalle. Myös tila ja ryhmän koko vaikuttaa tilanteen onnistumiseen. Pienen ryhmän kanssa päästään syvemmälle. Enimmillään ryhmässä tulisi olla kymmenkunta henkilöä.

Lähteet: Hänninen, Leena. 1991. Ikääntyvän oppiminen ja henkiset kyvyt, Työterveyslaitos. Helsinki.
Marin, M. & Hakonen, S.(toim.). 2003. Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: Ps-kustannus
Vuorio, H. 2006. Nypläyslaseja ja luonnollista luopumista. Iäkkäiden käsityöharrastus ja käsityön merkitykset. Käsityötiede. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos.

Professori Pirjo Korkiakangas: Lapsuuden muistelu

Muisti on satakorvainen, tuhatsilmäinen, ja sen useimmat silmät ovat kiinni, koska on katsottava eteenpäin. Mutta aina välillä jokin muistin silmistä aukeaa yllättäen ja silloin näkee tapahtumia menneisyydestä kuin ne tapahtuisivat nyt, ja kaikki on elävää ja lähellä, ja sinä tunnet voivasi palauttaa mieleesi minkä tahansa hetken lapsuudesta milloin vain haluat. Mutta niin ei ole, muistilla on oma tahto, se on kuin meihin kas-vanut toinen olento, kuin kaksoisolento joka kulkee rinnallamme ja joskus tekee meil-le palveluksia, joskus pettää meidät. Se on kuin etiäinen joka kulkee takanamme. Yht-äkkiä se kaappaa meidät syliinsä ja tanssittaa meitä pillinsä mukaan, ja kun se taas jättää meidät, ihmettelemme vain, mistä tämä surumielisyys tai mistä tämä turvallisuus ja lämpö. Hallitsemattomuudessaankin se luo verkoston joka pitää elämää koossa, vaikka se lopulta olisi hauras ja repeilevä kuin äidin huolella säilytetty morsiushuntu, jonka me lapset hellästi ja varovasti nostimme esiin kellastuneesta laatikosta. (Eeva Kilpi 2001, 369.)

Muisti on erottomasti osa inhimillistä elämää ja muisteleminen yksi keino menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden ymmärtämiseksi. Muistelu lujittaa identiteettiä ja muistelulla luodaan käsitystä omasta elämänsästä; usein muistellessa elämästä rakennetaan ajallisesti etenevä ja jäsentynyt jatkumo, joka

koetaan todelliseksi ja sellaisenaan tapahtuneeksi. Tapahtumat, joita omaelämäkerrallisesti muistellaan, on koettu itse, niissä on oltu jollakin tavoin osallisina tai ne ovat koskettaneet itseä. Useimmiten omaa elämäänsä muisteleva tai elämästään kertova on aikuinen, jonka sen hetkisen elämäntilanteen ja elämänkulun tulkintojen keskeiset juonteet jäsentävät muistelua. Aikuinen muistelee lapsuuttaan omasta perspektiivistään suhteuttaen muisteltuja tapahtumia ja asioita muisteltuun aikaan, muistelun aikaan sekä elämän varrella kertyneisiin tietoihin ja kokemuksiin. Nykyhetki heijastuu siis monin tavoin muistoihin ja vaikuttaa muistettuun menneisyyteen.

Muistelu liikkuu menneessä, mutta tapahtuu nykyisyydessä, ”koska on katsottava eteenpäin”, kuten alun sitaatissa kirjailija Eeva Kilpi viisaasti toteaa. Muistella risteillään jatkuvasti muistellun ajankohdan ja muisteluhetken välillä; silloin ja nyt muokkaavat sitä, mitä muistamme ja miten muistelemme. Muistellut asiat tapahtuivat silloin, ehkä aivan toisenlaisessa ympäristössä ja toisenlaisessa ajassa kuin nyt, jolloin niitä muistelemme. Omaelämäkerralliset lapsuusmuistot kertovat ajasta ja tapahtumista, joihin emme voi enää palata niin, että kokisimme ne aivan samoin kuin lapsina ollessamme. Emme voi muuttua jälleen lapsiksi, saati sukeltaa menneeseen lapsuuteemme lapsen tuntemusten ja ajatus-ten tasolla. Muistilla on ”oma tahto” se on kuin ”etiäinen, joka kulkee takanamme”.

Muistettuun lapsuuteen kuuluu yhtenä puolena myös muistamaton lapsuus; muistot ensimmäisten elinvuosien henkilökohtaisista tapahtumista ovat painuneet muistamattomuuden hämääjän. Parin, kolmen ensimmäisen elinvuoden ajalta aikuinen pystyy yleensä muistamaan ehkä vain joitakin häivähdyksenomaisia tunnelmia tai vaikutelmia. Ensimmäisiä jäsentyneempiä omaelämäkerrallisia muistoja useimmilla ihmisillä on noin kolmesta viiteen vuoden iästä alkaen. Valtaosa varhaislapsuutemme muistoista ei ole itse muistamaamme, vaan on kiteytynyt osaksi omaelämäkerrallista muistiamme aikuisten välittäminä, kun niitä on yhdessä muisteltu tai kun aikuiset ovat niistä muistuttaneet tai kertoneet. ”Kun opin puhumaan, minä yritin opettaa häntä [äitiä] lausumaan nimeni hellästi. Älä sano EEVA, sano Ee-eva-aa, on äiti kertonut minun opastaneen häntä. Yhteen aikaan hän puhui paljon lapsuudestani ja paljon hän olikin merkille pannut. Moni hänen kertomansa asia on elävä kuin muisto tai niin kuin uni jota haluaa tutkia.” (Kilpi 2001, 12.)

Varhaislapsuuden muistamattomuutta on tulkittu monin eri tavoin. Yhtenä tärkeänä tekijänä varhaislapsuuden muistamattomuudelle on aikuisen ajattelun erilaisuus lapsen ajatteluun ja tästä aiheutuva kyvyttömyys löytää aikuisena omasta mielestä varhaisimpia lapsuudenaikaisia kokemuksia. Tällainen tulkinta varhaislapsuuden muistamattomuudesta korostaa lapsuuden muistelun merkitystä eräänlaisena ”kadotettuna paratiisina”, johon aikuisella ei ole enää pääsyä. Eeva Kilpi (2001, 9) on esimerkiksi kuvannut varhaisimmaksi olettamaansa lapsuusmuistoaan seuraavasti:

Ensimmäinen mielikuva on valoa ja senkin minä ikään kuin muistan. Valo siivilöityy valkoista rautasänkyä ympäröivän rypytytyn lohenpunaisen satiinin läpi silmiini ja aistimukseen sisältyy jo hiven tietoisuutta. Herään omassa lastensängyssäni ja minua ympäröi punertavankeltainen valo, jossa on hyvä ja lämmin olla. Myöhemmin opin tuon sanan ”lohenpunainen”; sitä kangasta säilytettiin kauan muistona, se oli himmeästi kiiltävää ja pehmeää ja se korosti valoa samalla kun suojasi.

Koska muisti on olennainen osa ihmisyyttä, on tärkeää, että voimme uskoa muistoihimme, näkevämmme ”tapahtumia menneisyydestä kuin ne tapahtuisivat nyt”. Jos näin ei olisi, muistelulla ja muistoilla ei olisi mitään merkitystä elämässämme. Niinpä muistellussamme ja erityisesti muistoista kertoessamme usein ikään kuin varmennamme muistojen todenperäisyyttä joskus muistelukertomuksen kokonaisuuden kannalta merkityksettömiltä vaikuttavilla, mutta muistelun uskottavuuden tunnelmaa lisäävillä yksityiskohdilla. Edellä olevan varhaisimman lapsuusmuiston todentajana on lapsen sänkyä ympäröivä lohenpunainen satiinikangas, jonka läpi siivilöityvä valo ja heräämishetken ”hyvä ja lämmin olo” hahmottuvat kertojan ensimmäiseksi mielikuvaksi lapsuudestaan. Tunne-elämysten ohella muiston todellisuutta vahventaa erityisesti se, että kangasta sittemmin säilytettiin pitkään kertojan lapsuuteen liittyvänä muistona.

Monet myöhempien elinvuosien, kouluikäänkin liittyvät, lapsuusmuistot ovat luonteeltaan episodisia välähdyksiä tuon ajan tapahtumista ja kokemuksista. Muistot voivat hetkellisesti palauttaa muistelijan tapahtuman yhteydessä kokeemiinsa tunnetiloihin; esimerkiksi ilo, suru, pelko, onnellisuus tai katkeruus häivähtävät muisteltaessa aidon tuntuisina muistelijan mieleen. Tunnetiloihin eläytymisen ohella tällaisiin eloiisiin lapsuusmuistoihin, samoin kun yleisemminkin eloiisiin muistoihin, voi liittyä visuaalisia mielikuvia sekä muitakin aistimuksia muistellusta tilanteesta.

Muistelulle on ominaista katsominen taaksepäin nimenomaan siten, että elämänkulun tapahtumat ja käänteet, lapsuuden osalta vahvimmin muistiin jääneet, tuntuvat liittyvän toinen toisiinsa ja olevan seurausta toinen toisistaan. Lapsuutta omana erillisenä elämänvaiheenaan muistellaan usein kuitenkin yksittäisinä, fragmentaarina episodeina. Lapsuus hahmottuu siis erillisten muisteltujen episodien kautta, joita tosin usein tuntuu yhdistävän jokin perussävy. Taaksepäin elämää katsottaessa projisoituu yksittäisiinkin pikku episodeihin omasta mielestä elämää hallinnut perussävytys. Eeva Kilpi kertoo teoksessaan, kuinka hän lapsena sisarensa kanssa katseli kauhusta jähmettyneenä Suomen Kuvalehden kevätnumeroa, ”jonka kannessa jättiläismäinen tykki sojottaa kohti taivasta kuin aikoisi tappaa kaikki maailman muuttolinnut” ja jatkaa:

Vuosi on 1938. Minä olen täyttänyt helmikuussa kymmenen, sisareni on neljän vanha. Tämä kuva jonka muistan lapsuudestani ja jonka olen nyt hankkinut käsiini kuudenkymmenen vuoden jälkeen todistaa, että olen kärsinyt sodan pelosta jo paljon ennen kuin sota meidän kohdallamme alkoi. Se on synkistänyt varhaislapsuuttani, se on varjostanut aikaa jota olen pitänyt onnellisena sieluni vas-

taväitteistä huolimatta. Se on muodostanut sinne rakenteita, joista olen varmaan kärsinyt koko elämäni. Ja koska minä olen kärsinyt niistä, niistä ovat joutuneet kärsimään myös läheiseni. Sodan pelko kulkee aaltolina, maininkeina, vuorovetenä sukupolvesta toiseen ja tekee tuhojaan silloinkin kun sodan hirmumyrsky ei ole vielä alkanut ja vielä silloinkin kun se on jo pyyhkinyt yli ja luullaan, että se on ohi.” (Kilpi 2001, 303–304.)

Lapsuuden muistelu on tunnelataukseltaan usein nostalgista. Lapsuudessa elämä näyttäisi olleen yksinkertaisempaa, parempaa ja aidompaa kuin muistelun hetkellä tai myöhemmän elämän aikana. Lapsuuden muistoista puhutaankin usein arvioimalla muisteltuja asioita suhteessa muisteluaikaan, etsitään esimerkiksi kaikupohjaa entisen vertailemiselle nykyhetkeen. Ikääntymisen myötä muistelu yleensä lisääntyy, ja muistoissa voivat alkaa korostua omaa lapsuutta ja lapsuuden aikaista elämäntapaa idealisoivat piirteet. Toisaalta muistelua kannattelevana voi olla myös se ristiriita, joka syntyy, kun omaa lapsuutta vertaillaan käsityksiin ja näkemyksiin muisteluhetken lapsuudesta. Aika tyypillistä onkin, että muistellessa omaa lapsuuden aikaa, sen ilmapiiriä ja lapsuuden elämisen edellytyksiä tai puutteita käytetään joko menneen tai nykyisyyden eettis-moraalisen arvioinnin perustana.

Toisaalta lapsuusmuistoja, kuten muistoja yleensäkin, tulkitaan elämänkulun aikana uudelleen, uusissa tilanteissa ja uusien elämänvaiheiden yhteydessä. Kun oma elämäntilanne tai ympäröivä maailma on olennaisesti muuttunut, lapsuusmuistoista voi tulla jopa eräänlainen psyykkinen turvallisuustekijä. Muistoista haetaan turvaa nykytilanteelle, joka tuntuu joiltakin osin vaikeasti hallittavalta. Omaa elämää otetaan tavallaan haltuun ikään kuin palaamalla muistelussa turvalliseksi mieltyvään lapsuuteen. Muisti on Eeva Kilven sanoin luonut ”verkon, joka pitää elämää koossa, vaikka se lopulta olisi hauras ja repeilevä kuin äidin huolella säilytetty morsius huntu”.

Lapsuuden rajaaminen selkeästi erottuvaksi elämänvaiheekseen ei ole itseltään selvää tai yksiselitteistä. Usein lapsuutta hahmotetaan elämänvaiheena, johon olennaisesti kuuluu valmistautuminen tulevaan: kasvaminen yhteiskuntakelpoiseksi aikuiseksi. Etenkin nykyisin lapsuudesta nuoruuteen ja edelleen aikuisuuteen siirtymisen kokeminen ja tiedostaminen on hämärtynyt. Nopeat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset muutokset kuten koulutuksen pidentyminen ja informaatioteknologian monipuolistuminen ja yleistyminen vaikeuttavat lapsuuden hahmottamista ja kokemista erillisenä elämänvaiheenaan. Ei ole yksiselitteisen selvää tai kulttuurisesti määriteltä ja yhteisesti hyväksyttyä käsitystä siitä, milloin tai mihin lapsuus katsotaan päättyneeksi. Käsitykset siitä, milloin lapsuus loppui, ovat paremminkin hyvin yksilöllisiä tuntemuksia ja pohjaavat henkilökoh-taisiin kokemuksiin.

Suomalaisessa kansankulttuurissa lapsuudesta nuoruuteen siirtymisen merkki-paaluna pidettiin rippikoulun suorittamista, tosin silloinkin lapsuuden kokemuksellinen päättyminen oli monisyinen, elinolosuhteista riippuva ja muokkautuva. Rippikoulu oli kuitenkin yhteisöllisesti ja yhteiskunnallisesti hyväksytty, rituaalis-

tettu raja lapsuudesta nuoruuteen; itse asiassa se oli avaamassa porttia myös aikuisen statukseen siirtymisessä. Rippikoulun läpäistyään nuoreen kohdistui jo monia aikuiselämään kuuluvia velvoitteita ja velvollisuuksia, ja ennen kaikkea hänellä oli tämän jälkeen lupa avioitua. Velvoitteista yksi oli vastuunkantaminen itsestä, vaativimmillaan nimenomaan omasta elannosta huolehtiminen. Siirtymä lapsuuden ja aikuisuuden välillä oli kuitenkin liukuvaa, hyvinkin yksilöllisten kokemusten ja elämänolosuhteiden määrittelemää aikaa.

Myös monet lapsuuteen liitetyt uskomukset ja tavat tähtäsivät perimmältään lapsen tulevaan aikuiselämään, jotta hänestä kasvaisi itsellisesti toimeentuleva ja nuhteettomasti elävä, yhteisönsä tapoja noudattava ja arvoja kunnioittava ihminen. Alkuperältään usein myyttiset uskomukset kehittyivät vähitellen osaksi yhteisöllistä tapakasvatusta. Esimerkiksi lapsen vaatteet voitiin tehdä käytetystä kankaasta, jotta lapsesta tulisi ”vaatteen säästäjä”. Tyttölapsen tulevia käsityötaitoja uskottiin parannettavan nakuttelemalla hänen kynsiään ”liedenreunuskivillä”. Uskomusten oletettu voima piili siinä, että niiden uskoteltiin toimivan yksi yhteen niin, että teko tuotti odotetun tuloksen.

Lapsuusmuistoilla voidaan havainnollistaa myös oman elämänkulun ydintee-
maa, jopa niin että jotkut lapsuudesta muistetut asiat saattavat mieltä eräänlaisiksi oman elämän avainpisteiksi, joiden koetaan vaikuttaneen ratkaisevasti myöhemmän elämänkulun suuntautumiseen. Koetaan esimerkiksi niin, että jokin asia, yksittäinen tapahtuma, taipumus tai piirre lapsuudessa on vaikuttanut selvästi siihen, mikä tai millainen itsestä on tullut ja millaista oma elämä on ollut. Toisaalta, koska lapsuus koettuna ja muisteltuna on muuhun elämänmittaan suhteutettuna varsin lyhyt aika, sen perusrakenne tai -juonne liittyy aikuiselämän muisteluun verrattuna selvemmin tunteisiin, tunnelmiin ja pikku episodeihin. Tapahtumien ketju ei välttämättä asetukaan samanlaiseen loogiseksi koettuun järjestykseen kuin elämän muut ehkä selkeämmin jaksottuvat vaiheet.

Nyt on otettava huomioon että muistini hyppii ja poukkoilee omavaltaisesti. Se on houkutellut minut seuraamaan jotain säiettä aina lapsuuteni päättymiseen eli sotaan saakka, jolloin olin 11-vuotias ja loikkinut siitä elämäni halkovasta rajasta ylikin jopa niihin hetkiin saakka, jolloin pääsin näkemään synnyinseutuni jälleen viidenkymmenen vuoden jälkeen. Muistille on suotava tämä vapaus jonka se joka tapauksessa ottaa. Sillä on oma johdonmukaisuutensa joka ei ole kronologinen vaan – kuten eräs oivaltava kriitikko on huomauttanut – se etsii seurauksille syitä. Se kulkee edestakaisin ja takaperin, pitkin ja poikin, ja palaa monta kertaa lähtökohtaansa kuin verkkoaan kutova hämähäkki, se näyttää olevan eksyksissä ja tekevän turhaa työtä, mutta jonakin hetkenä sopivassa valaistuksessa häilähtääkin koko rakennelma silmänräpäykseksi näkyviin ja men-
nyt maailma aukeaa joltakin kohtaa eläväksi kokonaisuudeksi josta näkee pienimmätkin yksityiskohdat. (Kilpi 2001, 237.)

Jokaisella ihmisellä on eloisia muistoja oman elämänkulkunsa varrelta. Osa niistä liittyy monia muitakin ihmisiä yhdistäviin tapahtumiin, kuten toisen maailmansodan kokeneiden muistoissa esimerkiksi sodan syttymiseen ja sotatapahtumiin. Monet eloisat muistot ovat hyvinkin yksilöllisiä, omaan elämänkulkuun

liittyviä. Eloiset lapsuusmuistot palautuvat usein mieleen jonkin ulkoisen virikkeen herättäminä. Lapsuuden leikkipaikat, valokuvat, esineet tai vaikkapa museonäyttely kirvoittavat mieleemme monenlaisia muistoja erilaisista ihmisistä ja tapahtumista sekä niihin liittyvistä tunteista ja tunnelmista. Museonäyttely, joka käsittelee katsojalle läheisiä asioita, esimerkiksi lapsuutta kuvaavia, herättää katsojan yksilöllisen muistelun ja katsoja tuntee ainakin osittain tavoittavansa menneen lapsuutensa. Kuitenkin se konteksti, jossa katkeransuloisesti tai kaihoten muistellaan, on aivan toinen kuin se, jota museonäyttelyä katsoessa muistoissa ja mielikuvissa uudelleen rakennetaan. Muistot ja tunnelmat ovat sekä tuttuja että vieraita; ne peilaavat sekä nykyhetkeä että mennyttä.

Kaikki artikkelin esimerkit ovat Eeva Kilven 2001 ilmestyneestä muistelmaromanista Rajattomuuden aika. Kertomus lapsuudesta.

Kirjallisuutta

Kilpi, Eeva 2001. Rajattomuuden aika. Kertomus lapsuudesta. Helsinki: WSOY.

Korkiakangas, Pirjo 1996. Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Kansatieteellinen Arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Korkiakangas, Pirjo 1997. Lapsuusmuistot omaelämäkerrallisena muisteluna. Villa Rana 1/1997, 14–20.

Korkiakangas, Pirjo 1998. Muisti, muistelu, perinne. Teoksessa: Bo Lönnqvist, Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.) Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 155–176.

Korkiakangas, Pirjo 2001. Esineiden nostalgisoituminen – ylevöityneen, arkisen ja kansanomaisuuden nostalgjaa. Teoksessa: Ilmari Vesterinen & Bo Lönnqvist (toim.) Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta. Tietolipas 179. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 75–101.

Artikkeli löytyy myös netistä:

<http://www.avoinmuseo.fi/kassaatko/korkiakangas.php>

Millaisessa ryhmässä salkku oli lainassa?

Ryhmän koko, ikä ja sukupuoli?

Millainen oli vanhusten kunto?

Virisikö ryhmässä keskustelua ja mistä keskusteltiin?

Mikä toimi erityisen hyvin?

Mitä laukusta puuttui?

Muuta:

Lainaaaja: